

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistallenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Saarinen, K. (2021) Reflektion ihanuus ja kurjuus. Teoksessa Tomberg, M. & Lahdenmaa, P. (toim.) Ilon kautta – laadusta tinkimättä! : Ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksen päivät 7.–8.10.2021 SAMKissa. Satakunnan ammattikorkeakoulu, sarja B, raportteja 18, s. 102-105.

URL: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021121560648>

Reflektion ihanuus ja kurjuus

Kirsi Saarinen, Tampereen ammattikorkeakoulu

Ammattikorkeakoulun kielten- ja viestinnänopetuksessa minua kiinnostaa erityisesti pedagoginen kehittäminen, uuden oppiminen ja opiskelijoiden kohtaaminen.

Johdannoksi

Kielitaidon, oppimaan oppimisen sekä opiskelijan ja myöhemmin ammatissa toimivan kokonaisvaltaisen kehittymisen ydintä on reflektio. Reflektion osaamisen merkitys kasvaa yhä tärkeämmäksi yhtenä tulevaisuuden työelämätaidoista. Sen osaaminen on edellytys muille työelämätaidoille, olivatpa ne esimerkiksi erilaisten ratkaisujen pohdintaa, toimintaa monikulttuurisissa ympäristöissä, erilaisten työmenetelmien kehittämistä tai oman kognitiivisen kuorman hallintaa (Onttonen, 2020).

Opiskelu ja oppiminen tapahtuvat erilaisissa oppimisympäristöissä. Oppimisympäristö kokonaisuutena muodostuu erilaisista elementeistä. Fysikaalinen oppimisympäristö tarkoittaa kaikkia konkreettisia tiloja, joissa oppimista voi tapahtua. Näitä ovat esim. opetustilat ja opiskelijaravintolat. Digitaaliset ja virtuaaliset ympäristöt puolestaan muodostavat teknologisen oppimisympäristön. Psyykkisellä oppimisympäristöllä tarkoitetaan opiskelijan henkilökohtaista oppimisympäristöä. (Veermans & Murtonen, 2017, s. 349.) Tämä sisältää mm. kognitiivisen ympäristön (esim. opiskelijan tiedot ja taidot) sekä emotionaalisen ympäristön (esim. tunteet ja motivaatio). Sosiaalinen oppimisympäristö puolestaan muodostuu sosiaalisesta rakenteesta ja systeemistä, jossa osallisena ovat ne, jotka osallistuvat oppimistilanteeseen. (Toikkanen, 2012, s. 27.) Kulttuuriset tekijät (esim. kulttuurin tai ammattialan arvot, uskomukset ja ihmiskäsitys) kuuluvat kulttuuriseen oppimisympäristöön. Pedagoginen oppimisympäristö on kaikki edellä mainitut osatekijät painottuen pedagogiseen toimintaan ja niihin liittyviin näkökulmiin, joita ovat esim. opettajan ihmis- ja oppimiskäsitys.

Seuraavaksi esittelen sitä pedagogista oppimisympäristöä, jossa opetettiin ja opiskeltiin reflektiota. Ensin käyn lyhyesti läpi reflektioon liittyviä positiivisia ja negatiivisia puolia. Lähestyn näitä hieman sekä opettajan että opiskelijan näkökulmasta.

Hiukan reflektion ihanuudesta ja kurjuudesta

Kasvatuksessa, koulutuksessa ja myös vieraan kielen opetuksessa on analysoitava käsitteiden sisältöä ja merkitystä. Opettajan kannalta reflektion opettaminen vaatii pohdittua käsitystä siitä, mitä reflektio hänen mielestään tarkoittaa. Se, miten opettaja käsittää reflektion

ja sen merkityksen, vaikuttaa osaltaan hänen opetusmenetelmien ja -tehtävien valintaan sekä toimintaan reflektion opetuksessa. Tämä käsitys myös muuttuu opetuksen ja opettajan oman reflektion opettamiseen liittyvän oppimisen myötä, ja nämä ovat taustalla vaikuttamassa uuden opiskelijaryhmän kohdalla.

Reflektio on vaikeaa ja työlästä, jos opiskelijalla ei ole sanastoa tuoda sitä esille tai jos hän ei ole tottunut sitä tekemään. Reflektio on vaativaa ja raskasta, koska se pitää tehdä itse ja se alkaa aina alusta. Sen yhteydessä tai seurauksena voi paljastua jotain epämiellyttävää esimerkiksi aikaisempiin kokemuksiin liittyen. Opiskelija voi myös turhautua, jos reflektio ei ole tai muutu hänelle merkitykselliseksi vaan on yksi "opettajan vaatima tehtävä" muiden suoritusten joukossa. Toisaalta reflektio voi olla myös antoisaa, jopa miellyttävää, jos se auttaa oppimisessa. Se voi myös antaa suuntaa omalle toiminnalle tai auttaa tekemään ratkaisuja kielenoppimiseen tai laajemmin opiskeluun ja opiskeltavaan alaan liittyen. Opiskelija voi huomata olevansa jossakin osassa hyvä, tai reflektion seurauksena voi vahvistua opiskeltavan alan sopivuus itselle. Toisaalta se voi auttaa huomaamaan myös päinvastaista.

Esimerkki pedagogisesta oppimisympäristöstä reflektion opettamisessa: Tekniikan englannin opintojakso

Reflektiota opetettiin ajoneuvotekniikan Technical English for Professionals -opintojaksolla. Opetuksen suunnittelun pohjana olivat opintojakson tavoitteet sekä opettajan omat kysymykset. Opetussuunnitelmassa mainitut opintojakson tavoitteet olivat seuraavat: Opiskelija osaa toimia tarkoituksenmukaisesti työelämään liittyvissä viestintätilanteissa (esim. esittelyt, neuvottelut, erilaiset asiakaspalvelutilanteet). Opiskelija osaa kirjoittaa työnhakuun liittyviä dokumentteja ja selviytyy työhaastattelusta. Opiskelija osaa toimia monikulttuurisessa ympäristössä ja opiskelija osaa oman alansa keskeistä termistöä.

Omat kysymykseni opintojakson ja siihen sisällyttävän reflektion opetuksen suunnittelussa puolestaan olivat mm. seuraavat: Mitä ko. alan insinööritä odotetaan ja vaaditaan? Millaisia taitoja ko. insinööri tarvitsee työelämässä? Millaisia kokemuksia opiskelijalla on reflektiosta? Millainen näkemys opiskelijalla on itsestään kielenkäyttäjänä tulevaisuudessa? Mitkä ovat opiskelijan henkilökohtaiset oppimistavoitteet?

Näiden edellä mainittujen pohjalta opintojakson kolmeksi teemaksi muodostuivat insinööriksi opiskelu, joka sisälsi aiheita liittyen opiskelijoiden ammattialaan; insinööriksi valmistuminen ja työnhaku, joka koostui mm. omien vahvuuksien ja taitojen analysoinnista, sekä kolmantena toiminta, oleminen ja kehittyminen työelämässä, jossa yhtenä osana oli asiakkaan tai kollegan ohjaaminen omavalintaisessa omaan ammattialaan liittyvässä tilanteessa (esim. ongelmanratkaisu). Pedagogisiksi ratkaisuiksi käytännössä eli pedagogisen oppimisympäristön nähtiin muodostuvan oppimisesta, joka koostui kolmesta ulottuvuudesta: ammatillisista sisällöistä, toiminnasta ja opiskelijoiden kokemuksista.

Reflektiota opetettiin ja harjoitettiin useasta näkökulmasta ja eri lähestymistavoilla. Tämä ei tarkoittanut isoa määrää tehtäviä ja toimintaa. Reflektiota tehtiin koko opintojakson ajan, mutta sitä ei tehty joka opetuskerralla eikä jokaisen tehtävän tai toiminnan yhteydessä.

Tehtäviä ja toimintatapoja reflektion opiskelussa

Reflektiota lähestyttiin heti opintojakson alussa. Teetin alkukyselyn, jossa kartoitettiin mm. opiskelijoiden aikaisempia kokemuksia kielenopiskelusta sekä heidän käyttämiään opiskelumenetelmiä. Pyysin heitä myös asettamaan itselleen oppimistavoitteet. Näihin palattiin opintojakson puolivälissä sekä lopussa itsearviointin yhteydessä. Alkukyselyn kysymykset vaativat opiskelijoilta tietynlaista pohdintaa.

Reflektiota opiskeltiin ja harjoiteltiin ns. vapaamuotoisten tehtävien sekä ammattialaan tai työelämään liittyvien muodollisten tehtävien ja toimintojen avulla. Yksi vapaamuotoisista tehtävistä oli esimerkiksi opintojakson alun kirjallinen Moodlen keskustelualueelle palautettava itsensä esittely. Pyysin opiskelijoita kertomaan itsestään muutamia perustietoja. Tämän lisäksi kysyin, mistä he nauttivat, mikä heidän oppimistyylinsä oli ja mikä heidän mottonsa oli tai olisi voinut olla. Tämä tehtävä edusti esimerkkiä tehtävästä, jossa opiskelija pohtii ja reflektoi ilman, että reflektion opiskelua tai harjoittelua olisi painotettu erikseen.

Työelämään liittyvänä yhtenä muodollisena harjoituksena ja toimintana oli työhaastattelu. Sen yhteydessä reflektiota harjoiteltiin ohjatusti erikseen. Työhaastattelutilanteiden jälkeen opiskelijat reflektoivat tilannetta eri kysymysten avulla, jotka muodostivat kolme tasoa. Ensimmäisellä tasolla opiskelijat kuvailivat, mitä tilanteessa tapahtui, millaisia kysymyksiä kysyttiin ja kuka kysyi, eli mitä yritystä ja roolia haastatteli edusti. Toisella tasolla opiskelijat vastasivat kysymykseen: "Mitä väliä?" Toisin sanoen he pohtivat, mikä tilanteen merkitys oli ja mitä se tarkoitti opiskelijalle itselleen henkilökohtaisesti. Tämän lisäksi kysyin tunnetilaa, eli mitä tuntemuksia kyseinen kokemus aiheutti. Osaamiseen ja tietämiseen liittyen pyysin opiskelijoita pohtimaan, mitä oppitunneilla opittua he käyttivät tai sovelsivat. Puuttuiko heiltä jotain osaamista tai tietoa? Ja mitä he oppivat työhaastattelusta? Kolmannella tasolla opiskelijat vastasivat kysymykseen: "Mitä seuraavaksi?" Toisin sanoen he pohtivat esimerkiksi, mitä sellaista he oivalsivat, jota voisi käyttää myöhemmin työelämän haastatteluissa, ja mitä tämä opintojakson työhaastattelukokemus oli opettanut heille itselleen sekä miten he parhaiten voisivat käyttää oppimaansa.

Opintojaksolla kirjoitettiin myös oppimispäiväkirja. Alkukyselyn lisäksi sen kirjoittaminen ulottui koko opintojakson ajan. Esittelin kurssin alussa tarkemmin, mitä oppimispäiväkirjalla tarkoitetaan. Painotin myös erikseen sitä, että en olisi kiinnostunut lukemaan heidän tiivistelmiään tehdyistä tehtävistä vaan halusin mieluummin oppia tuntemaan heidän ajatuskulkujaan, joita opintojaksolla opiskelu oli laittanut liikkeelle. Kokemuksista tiesin, että alkuun pääsemisessä voisi olla vaikeuksia. Annoinkin heille muutamia kysymyksiä avuksi. Näitä olivat mm. seuraavat: Mitä opin? Mitä teen toisin seuraavalla kerralla? Miten tämä tukee kehittymistäni opiskelijana? Entä kehittymistäni ammattilaisena?

Kaikki erilliset ohjatut reflektioharjoitukset tehtiin suomeksi. Oman äidinkieli on oman ajattelun ja oman identiteetin kieli. Sen käyttö reflektiossa mahdollistaa "syvemmälle tasolle" pääsemisen ja oman äänen esille tuomisen. Sanojen, muotojen ja merkitysten ilmaiseminen mahdollistuu paremmin omalla äidinkielellä kuin opiskeltavalla kielellä, koska esimerkiksi rajallinen sanavarasto voi olla esteenä.

Pedagogisen toiminnan suunnittelua ja opetusta ohjaavia periaatteita

Pedagogisen toiminnan suunnittelua ja opetusta tällä tekniikan englannin opintojaksolla ohjasivat erinäiset periaatteet, jotka perustuivat hyvän opiskelukokemuksen peruskiviin (Kukkonen & Marttila, 2017, s. 70–82). Ensimmäinen periaate oli henkilökohtaisuus. Tämä tarkoitti esimerkiksi mahdollisuutta vaikuttaa opintojakson suunnitteluun. Opiskelijat olivat esimerkiksi mukana valitsemassa opintojakson aiheita. Opiskelijoiden omien vahvuuksien ja kehittymisen kohteiden tunnistaminen kuuluvat myös tähän (Kukkonen & Marttila, 2017, s. 82). Tämä tuotiin näkyväksi mm. alkukyselyllä ja sen vastauksiin palaamisella kurssin aikana ja lopussa. Toinen ohjaava periaate oli ohjauksellisuus. Tähän liittyi tavoitteellinen toiminta ja reflektion ja sen kehittymisen tukeminen (Kukkonen & Marttila, 2017, s. 82).

Ohjaavista periaatteista kolmas oli autenttisuus. Opintojakson sisällöt ja toimintatavat pyrittiin saamaan vastaamaan mahdollisimman hyvin työelämän käytänteitä ja ammatillisen kehittymisen tavoitteita. Opiskelussa hyödynnettiin autenttisia materiaaleja ja lähteitä. Opiskelijoille mahdollistettiin myös omien lähtökohtien ja tavoitteiden tunnistamista. (Kukkonen & Marttila, 2017, s. 76, 82.) Yhteistoiminnallisuus oli neljäs periaate. Käytännössä tämä tarkoitti yhteistoiminnallisia toimintatapoja (Kukkonen & Marttila, 2017, 82). Opiskelijat suunnittelivat ja työskentelivät pääsääntöisesti pienryhmissä koko opintojakson ajan mahdollistaen toisten tukemista ja toisilta oppimista.

Lähteet

Kukkonen, H. & Marttila, L. (2017). Kuviteltua todellisuutta – ammattikorkeakoulu oppimisen ja opiskelun ympäristönä. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Ontronen, E. (15.9.2020). Tulevaisuuden työelämätaidot. [LinkedIn-päivitys]. LinkedIn.
<https://www.linkedin.com/pulse/tulevaisuuden-ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4taidot-elina-ontronen/>

Toikkanen, T. (2012). Sosiaalinen media ja oppimisen uudet mahdollisuudet. Teoksessa L. Ilomäki (toim.), Laatu E-oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa (s. 25–32). Suomen Yliopistopaino Oy.

Veermans, M. & Murtonen, M. (2017). Oppimisympäristö asiantuntijuuden kehittymisen tukena. Teoksessa M. Murtonen (toim.), Opettajana yliopistolla. Korkeakoulupedagogiikan perusteet (s. 348–363). Vastapaino.